

“Словники Іллі Кириченка” (5.12.06), нерідко можна знайти уривки з книг чеського письменника Іржі Томана.

Тут же подаються нариси, замальовки про тих, хто стоїть в обороні рідного слова в Запоріжжі: “Фанатично закохана в мову” (Запорозька Січ, 2001. - 24.02.), “Вихователька патріотів України” (Запорозька Січ, 1999. - 23.11.).

Проте Пилип Юрик гнівно виступає проти тих, хто нищить українське слово. Так, він друкує статтю “Не лякайте мовою медсестер — вони розумніші, ніж вам здається” (“Запорозька Січ”, 17.01.2004 р.). Це відповідь на публікацію Павла Бауліна, в якій той заявляв, що скоро почнуть штрафувати медсестер, які не послуговуються на роботі державною мовою

Не забуває Пилип Юрик і про українське телебачення. Так, у сатиричній рецензії “Сім мішків вовни в гарно розрекламованій кінокартині” (ЗС. — 2004. — 07.01. — С. 8) він збиткується над постановкою “Вечори на хуторі біля Диканьки”. Автор блискуче глузує над образом, створеним Веркою Сердючкою. “Одне слово, творили хлопці, що хотіли. Тільки ж як далеко такій кінокартині до України, її звичаїв і традицій!” І Пилип Юрик висипає цілу низку ляпів, недоречностей, що ніяк не пов’язані зі звичаями нашого народу, допущених постановниками фільму. На жаль, у рецензії допущено помилку - замість прізвища Олекси Воропая, автора книги “Звичаї нашого народу”, надруковано “Олекса Бородай”.

Отже, найчастіше Пилип Юрик у своїй публіцистиці висвітлює такі теми:

- героїчне минуле України та роль особистості в історії;
- виховання молоді на засадах козацької педагогіки;
- походження й розвиток української мови, культура мовленого слова;
- питання розвитку сучасної української культури;
- витоки дохристиянської віри українців.

Прикметно, що сам Пилип Юрик сповідує ідеї Івана Огієнка: “Без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації — нема державності, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку і виявлення” [1, 3]. Чи не тому журналіст пише тільки українською мовою, навіть коли від цього має матеріальні збитки (не секрет, що шпальта в російськомовному четверговому “Перекурі” оплачується на порядок більше), але Пилип Юрик друкувався тільки в “Запорозькій Січі”, тепер україномовній «Запорізькій правді».

ЛІТЕРАТУРА

1. Огієнко І. Наука про рідномовні обов’язки. — К.: АТ Обереги, 1994. — 72 с.

УДК 811. 161.2: 81’ 27: 398.9

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИСЛІВ’ЯХ І ПРИКАЗКАХ

Юдіна М. М., студент

Запорізький національний університет

У статті здійснено спробу виявлення та класифікації гендерних стереотипів у пареміях у системі жанрів українського фольклору. Об’єктом аналізу є українські прислів’я і приказки, що відображають родинні стосунки. Предметом аналізу є особливості соціокультурної поведінки чоловіків та жінок як суб’єктів гендерних відносин.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, паремії.

Юдина М.Н. ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ В УКРАИНСКИХ НАРОДНЫХ ПОСЛОВИЦАХ И ПОГОВОРКАХ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье осуществлена попытка выявления и классификации гендерных стереотипов в паремиях в системе жанров украинского фольклора. Объектом анализа являются украинские пословицы и поговорки, отображающие семейные отношения. Предметом анализа стали особенности социокультурного поведения мужчин и женщин как субъектов гендерных отношений.

Ключевые слова: гендер, гендерные стереотипы, паремии.

Yudina M.M. GENDER STEREOTYPES AT THE UKRAINIAN PROVERBS AND SAYING / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article the attempt of exposure and classification of gender stereotypes is carried out in the paremies in the system of genres of Ukrainian folk-lore. The object of analysis is the Ukrainian proverbs and saying which represent family relations. The subject of analysis are the features of the social conduct of men and women as subjects of gender relations.

Key words: gender, gender stereotypes, paremies.

Українські народні прислів'я та приказки неодноразово ставали об'єктом досліджень науковців. Існує велика кількість збірок паремій, укладених у різний час (збірки А. Багмета [1], В. Бобкової [2], М. Пазяка [3], В. Чабаненка [4]). Найчастіше прислів'я та приказки досліджувалися з погляду тематики. Одні з найгрунтовніших праць, у яких досліджено тематику паремій, питання пареміології та пареміографії належать М. Пазякові [5], В. Кононенкові [6]. Однак останнім часом з'являється новий погляд на прислів'я та приказки як об'єкт інтересу науковців. Пов'язаний він із появою нового підходу в дослідженнях – гендерного.

Гендерні дослідження в літературознавстві стосуються переважно праць сучасних письменників, а розробки цього аспекту у зв'язку з фольклорними жанрами менш поширені. Кількість праць, що стосуються гендерних стереотипів в українських прислів'ях та приказках досить обмежена, комплексне їх дослідження відсутнє. Отже, прислів'я та приказки є багатим матеріалом для дослідження саме в гендерному напрямку. Наукові дослідження, присвячені питанню гендерного підходу у літературознавстві, розробці загальних питань гендерних стереотипів нараховують досить значну кількість розвідок. Це, зокрема, ґрунтовне дослідження О. Вілкової [7], праці І. Грабовської [8], Т. Дороніної [9], В. Люсіна [10], А. Фурмана та Т. Надвиничної [11] та інших. Однак, питання гендерних стереотипів саме у прислів'ях і приказках у сучасному літературознавстві розроблене не досить повно. У статті «Гендерні стереотипи східних слов'ян: народні прислів'я та приказки» В. Пугач порівнює гендерні стереотипи українців, білорусів і росіян на матеріалі народних прислів'їв та приказок [12]. Його увагу привертають стереотипи, пов'язані із зовнішністю дівчини й хлопця в різних народів, обрядом сватання та роллю в ньому кожної сторони.

Гендер у загальному розумінні цього слова є складною системою. На думку Н. Абубікірової, те, що немає остаточного та однозначного його визначення, є не вадою чи проблемою, а особливістю самого поняття [13, 124 – 125]. Важливу роль у підтримці і розвитку гендерної системи відіграє свідомість людей. Не можна не погодитись із Т. Надвиничною, яка стверджує, що конструювання гендерної свідомості відбувається за допомогою розповсюдження і підтримки соціальних та культурних стереотипів, норм і стандартів [11, 8 – 11]. І все ж, говорячи про гендер, за основу приймаємо визначення, яке подають автори посібника «Гендерні студії у літературознавстві» (Попа О. Ю.): гендер (соціокультурна стаття) позначає не природну, а соціокультурну причину міжстатевих відмінностей. Гендер – це конструкція, що засвоюється чоловіками та жінками в процесі соціалізації [14, 217 – 218].

Слід розрізняти феміністичні та гендерні дослідження, тому що останні зовсім не є частиною історії фемінізму. Гендер – поняття, що стосується обох статей, сфера уваги дослідників – ті тонкі соціокультурні відмінності, які впливають із особливостей жіночого та чоловічого менталітету, які зумовлена традиційними відмінностями у вихованні, психіці та способі життя [15, 132 – 135].

Будь-яке суспільство характеризується певним набором стереотипів. Під гендерними стереотипами розуміємо такі суспільні уявлення, що найбільш повно втілюють моделі поведінки та набір особистісних характеристик, обумовлених «статтю». Гендерні стереотипи – це, на думку Т. Дороніної, соціальні стереотипи поведінки, зумовлені належністю до чоловічої / жіночої статі [9, 293 – 296]. Стереотипи існують не тільки на рівні сприйняття, мислення, вони реалізуються в житті людини, нав'язують їй виконання тих чи інших функцій – ролей. Щодо питання про гендерні ролі, то дослідники підкреслюють специфіку формування внутрішньосімейних стосунків між чоловіком і жінкою з позицій влади / підпорядкування. Із мотивом влади взагалі В. Люсін пов'язує два основних сценарії чоловічого успіху. Перший полягає у докладанні активних зусиль для досягнення успіху, а другий – це сліпе покладання на долю [10, 92]. Стереотип справляє ефект гальмування процесу вироблення власних поглядів та відповідного творчого мислення. Таке розуміння соціально-психологічного контексту стереотипу, на думку О. Вілкової, дозволяє ставити питання про те, під впливом яких факторів формуються та відтворюються гендерні стереотипи. Дослідниця стверджує, що гендерний стереотип є явищем культурного порядку та формується під впливом історичних умов. Механізм формування гендерних стереотипів розкривається через історичний аналіз становлення суспільства та визначення чинників, які були вихідними для розгляду чоловіка та жінки в певній опозиції один до одного [7, 11]. В. Люсін також зазначав, що проблема жіночого / чоловічого в культурі тісно пов'язана з міфом, наявністю певних архетипів, установок, що формувалися протягом тривалого часу і тепер сприймаються як належне [10, 88]. Стереотипи здійснюють значний вплив на процес комунікації, а спроби проаналізувати зв'язок між стереотипами та поведінкою, у тому числі мовною, мають на меті не просто зрозуміти їх природу, а й описати їх дієвість. Цікаво, що, за спостереженням О. Бессонової, стереотипи по відношенню до протилежної статі у представників обох статей не збігаються. Стереотипи по відношенню до чоловіків, які існують у свідомості жінок, стосуються їхньої поведінки, характеру, інтересів. «Жіночі» стереотипи,

що усталилися у свідомості чоловіків, стосуються зовнішності, соціальних ролей і незначною мірою характеру жінок. Збігаються гендерні стереотипи лише в окремих випадках [16, 56 – 58].

Отже, належність до чоловічої / жіночої статі має одне з вирішальних значень при виборі людиною своєї поведінки. Гендер, або соціальна стаття, здійснює величезний вплив на взаємини між людьми, багато в чому керує їхнім життям. Між прислів'ями й приказками та гендерними стереотипами існує зв'язок, який полягає в тому, що останні в прислів'ях широко відображаються. Більше того, у пареміях можемо простежити не лише відображення гендерних стереотипів, а також їхню трансформацію, зміну в процесі історичного та соціального розвитку суспільства.

Виокремлюючи гендерні стереотипи, за основу беремо класифікацію В. Пугача [12, 36 – 39]. Однак, на нашу думку, на базі саме українських прислів'їв та приказок її можна розвинути та доповнити.

Гендерні стереотипи, пов'язані із одруженням. Споконвіку особливістю українців була винятково важлива роль у житті людини сім'ї, родини. А отже, одна з найбільших груп прислів'їв та приказок відображає гендерні стереотипи саме через призму сім'ї та родини. У межах цієї групи виокремлюються підгрупи, що репрезентують особливості кожного етапу людського життя: розуміння необхідності створити сім'ю, поради щодо характеристик майбутнього чоловіка / дружини, одруження, налагодження стосунків із нерідними членами родини (невістка – свекруха, зять – теща).

Необхідність створити сім'ю. У прислів'ях цієї підгрупи стверджується необхідність створити сім'ю за будь-яку ціну і висловлені вони переважно від імені жінки. Імовірно, це пов'язано з тим, що самотня жінка, що не вийшла заміж, не лише викликала співчуття до своєї нещасливої долі, а й засуджувалася суспільством за те, що не виконає свого найпершого обов'язку – народити і виховати дітей. Наприклад: *хоч за старця, аби не остаться* [2, 117], *хоч за вола аби дома не була* [2, 117]. Однак і в цій ситуації жінка керувалася здоровим глуздом та порадами оточуючих, навіть у відчаї не могла себе занепасти: *сиди до сивої коси, а за ледащо заміж не йди* [2, 118].

Цікаві міркування з цього приводу висловлює В. Люсін [10, 96]. Він стверджує, що чоловік та жінка насправді не «одна сатана», як стверджується у прислів'ї. Кожна зі сторін бачить «сатану» у цінностях протилежної статі. Із цим він пов'язує усталені асоціації весілля зі смертю, а нареченого із викрадачем. Дослідник вважає, що в казці для дівчини заміжжя є метою і виграшем, проте сам виграш має суперечливий характер. Із одного боку, вийти заміж – це ніби потрапити на той світ (заміжжя – завжди великий ризик), з іншого – прагнення смерті здатне стати позитивним імпульсом до вирішення свого особистого конфлікту.

Виокремлюється також невелика за обсягом підгрупа прислів'їв, що застерігають від нерівного шлюбу: *не спаруєш голубки до півня, бо голубка півневі не рівня* [2, 115], *не буде спілки у верблюда й білки* [3, 87] *солом'яний парубок золоту дівку бере* [2, 11]. Мотивується це тим, що подібний шлюб має більше негативних, ніж позитивних наслідків. Характер нерівності переважно був майновим, і сторона, яка з цього погляду була в залежному стані, дуже скоро починала страждати. Дорікання колишнім майновим становищем призводило (подібні ситуації спостерігаємо і в сучасному суспільстві) до конфліктів, придушення особистості «страждальника». Врешті такий шлюб розпадався, або, що значно гірше, завершувався передчасною смертю когось із подружжя.

Щасливе / нещасливе одруження. Одруження – дуже важливий етап у житті людини, воно переводить колишніх парубків та дівчат до іншої соціальної групи, вимагає від них іншого ставлення до світу. Прислів'я та приказки, пов'язані із одруженням, відображають як позитивне, так і негативне ставлення до необхідності взяти шлюб, причому висловлені вони, головним чином, від імені чоловіка. Зокрема, негативне ставлення відображають такі прислів'я: *не мав лиха, так оженився* [2, 124]; *оженився – перемінився* [2, 125]; *о жени його, він сам пропаде* [2, 118]. Одруження, однак, переважно мислиться як позитивна зміна в житті чоловіка. Численні українські прислів'я та приказки стверджують, що жінка та чоловік – єдине ціле, відповідно шлюб – закономірний і необхідний процес в житті кожного: *три друга: батько, мати та вірна дружина* [2, 120]; *хоч ох, та вдвох* [2, 121]; *без жінки так, як без ума* [3, 88]; *без жінки мужчина – як без хвоста скотина* [3, 88]; *без жінки, як без рук* [3, 88]. Спостерігаються також «жіночі» прислів'я, що виражають неможливість життя жінки без чоловіка, без подружжя: *без мужа жона кругом сирота* [2, 183], *без чоловіка – то так, як без голови* [2, 183], *гарний чоловік і погану жінку красить* [2, 183], *за розумним мужем і дурна жінка розумна* [2, 183]. Такі, здавалося б, суперечливі, протилежні за змістом прислів'я в межах однієї підгрупи мають викликати подив і складнощі в їхньому тлумаченні. Але причина існування паремій, що заперечують одна одну, полягає в тому, що створювалися вони в різний час. Як відомо, суспільство у своєму розвитку пройшло два етапи, – матриархат і патріархат; у кожному з них існували свої системи суспільних норм, традиції, звичаї, свої погляди на роль чоловіка і жінки в житті інших, які відобразилися у прислів'ях кожного періоду.

Стереотипи, пов'язані з особистими якостями майбутньої дружини / чоловіка. Прислів'я та приказки цієї підгрупи відображають якості, що були бажаними для майбутньої пари. Їхня наявність мала забезпечити щасливе та спокійне подружнє життя. Зокрема, дуже високо цінувалися доброта, розум, моторність: *не*

шукай краси, а шукай доброти [2, 146]; *краще жінка сварлива, ніж дурна* [3, 95]; *не біда, що чорна, аби проворна* [17, 158]; *добрю жінку взяти – горя не знати* [3, 87]; «чоловічі» відповідники цих прислів'їв: *поганий на вроду, та гарний на вдачу* [2, 146]; *на красивого чоловіка дивитись гарно, а з умним жити легко* [2, 123]; але побутує також прислів'я з протилежним значенням: *дарма, що дурна, аби чорноброва* [17, 158].

Відносини між нерідними членами родини. Інтерес у цій підгрупі представляють передусім ті прислів'я, які відображають відносини в парах невістка – свекруха, зять – теща. Цікаві вони ще й тим, що в першому випадку взаємодіють дві жінки, а в другому – чоловік та жінка. І зять, і невістка зображуються переважно лінивими, брехливими, якщо прислів'я висловлене від імені старшої жінки. Відповідно, і свекруха чи теща постають лихими, сварливими, несправедливими жінками. Цікаво, що тесть або свекор зазвичай не виступають як самостійні винуватці важкого життя молодій сім'ї, а якщо і протистоять їй, то лише разом із свекрухою / тещею. Ці особливості можна простежити на прикладі таких прислів'їв: *вона в хаті замість помела* (про невістку) [3, 139], *по дочці і зять милий, по невістці і син чужий* [3, 140], *тещиного язика арином не перемиряєш* [3, 141], *свекор і свекруха одного духа* [3, 138], *свекруха – уїдлива муха* [3, 138], *цап – не скотина, зять – не людина, а невістка – чужа кістка* [3, 139].

Існує також невелика за обсягом підгрупа прислів'їв, яка відбиває статус вдів / вдівців у суспільстві, їхній можливий повторний шлюб. В українському суспільстві усталилася думка, що життя за вдівцем нещасливе: *парубок жениться – любу бере, вдівець жениться – хто за нього йде* [2, 116]; *буду сива як вівця, а не піду за вдівця* [2, 146]; *дівку сватають, а вдова сусід лає* [4, 17]. Хоча існують погляди, згідно з якими вдівці / вдови – досвідчені, виважені, спокійні люди. Прислів'я *вдівець гляне на ганчірку, та згада першу жінку* [4, 17] відображає той тісний зв'язок, що зберігається між чоловіком і жінкою навіть після смерті одного з них. Це та духовна нерозривна єдність, яка існує поза простором і часом. Кожний предмет, який пов'язаний із померлим, несе на собі відбиток його колишньої присутності. Це також підтверджує тісний зв'язок між світом предметним та світом абстрактним, ідеальним, їхнє химерне переплетення у свідомості людини.

Роль жінки у веденні господарства. Прислів'я цієї групи відображають домінуючу роль жінки у веденні домашнього господарства. Ця традиція дуже давня, характерна не лише для українського, але й для переважної більшості інших суспільств. Вона пов'язана зі стереотипним уявленням про жінку – хранительку домашнього вогнища. На українському ґрунті це уявлення підсилене порівнянням із чоловіками (на користь жінок): *чоловік здуріє – півдому згорить, а жінка здуріє – усе пожежею піде* [1, 141]; *дім держиться не на землі, а на жінці* [3, 90]; *поки баби, поти й ради* [18, 400]; *жіноча робота ніколи спати не лягає* [3, 93]; *жінка держить дом за три угли, а муж за четвертий* [2, 121]. Останнє прислів'я можна трактувати в кількох значеннях. По-перше, як підкреслення сили жінки, її визначної ролі як господині (що пов'язано з відповідним архетипом, зміст якого в тому, що основне місце перебування та діяльності жінки – дім, і її завдання підтримувати його в належному стані). Але тоді, очевидно, виходить, що чоловік у цьому плані слабший, він відходить на другий план. Таким чином, ми поступово підходимо до питання про рівність / нерівність чоловіка і жінки. Хоча в цьому випадку доцільно говорити про нерівність чоловіків / жінок у певних конкретних ситуаціях, а не переважання одних над іншими в цілому.

Виокремлюємо також досить цікаву групу, значення якої «балакуча, брехлива жінка». Стереотип, що усталився в нашому суспільстві наділяє жінку такими непривабливими якостями, як балакучість, брехливість, пліткарство, що й відбивається в народних прислів'ях: *шо Гальці на вухо, те й вулиця знатиме* [4, 26]; *шо Гапці на ухо, те й Векла знатиме* [4, 26]; *як дві баби та гуска, то весь базар* [18, 402]; *не вір жінці, як чужому собаці* [18, 402]; *а ні на селі, а ні в місті не вір невісті* [18, 402].

Стереотипи, що формуються після народження дітей. Із народженням дитини життя молодій родині докорінно змінюється, вдуже відбувається трансформація гендерних стереотипів (перша відбулася тоді, коли юнак і дівчина побралися). Якщо говорити про гендер як про соціокультурну конструкцію, то очевидно, що зі зміною суспільного статусу (а тепер вони не просто подружжя, а й батько та мати), змінюється й поведінка людини, формуються нові стереотипи. Цей процес виявляється фактично на підсвідомому рівні. Моделювання поведінки жінки-матері відбувається упродовж століть. Бути матір'ю – покликання жінки, її головна мета як продовжувачки роду, одна з її найдавніших ролей. Стародавній архетип матері існує не лише в українців, а й у всіх інших етносів. Проте, як справедливо зауважує І. Грабовська, у нашій національній свідомості жінка-мати посідає особливе місце. Особливістю українського патріотизму є його ідентифікація з любов'ю синів до матері-України. [8, 104] Дослідники зазначають, що саме жінці в родині належала провідна роль у такій важливій справі як виховання дітей. Це відображено, зокрема, у таких прислів'ях: *мати однією рукою б'є, а другою гладить* [3, 110]; *що мати навчить, то й батько не перевчить* [3, 112]; *як квочка з курчатами, так і жінка з дітьми* [2, 128]; *у дитини голова / пальчик болить, а в матері серце* [3, 112] та інші.

Стереотипи, пов'язані із зовнішністю. Зовнішність завжди мала для людини велике значення. Доля дівчини залежала від неї дуже часто, доля парубка – значно рідше, проте у прислів'ях краса або потворність (рідше) неодружених юнака і дівчини характеризується приблизно однаково. Відмінність спостерігаємо в прислів'ях, що відбивають стереотипи в поведінці дорослих людей. У цьому випадку зовнішність молодіці продовжує обговорюватися, її життя і поведінка досі сильно пов'язані із зовнішністю, а от чоловік до утворення подібних стереотипів має імунітет. Наприклад: *чорнобрива, як ясочка* [18, 378]; *гарна дівка, як маківка* [18, 378]; *дівка, як тополя* [18, 378]; *молодиця як тихе літо* [18, 378] (всього більше тридцяти прислів'їв); *хлопець молодий, як барвінок* [18, 378]; *струнький, як хвоїнка* [18, 378]; *хлопець, як живе срібло* [18, 379] (всього більше двадцяти прислів'їв).

Спостерігаємо також досить несподіваний ряд-порівняння зовнішності дівчини до і після заміжжя: *до весілля дівка гарна, а там, хоч покинь* [17, 156]; *з гарної дівки, гарна й молодиця* [17, 156]; *сам чорт не пізна, яка з дівчини вийде молодиця* [17, 157].

Мотиви рівності та нерівності чоловіка та жінки у шлюбі, загалом у суспільстві. У прислів'ях цієї групи, головним чином, стверджується, що вищість жінки над чоловіком – негативне явище, але в той же час визнається, що «чоловік – голова, а жінка – шия»: *жінка чоловіка не б'є, а під свій норов веде* [3, 93]; *горе тобі, воле, коли тебе корова рогом коле, горе тобі чоловіче, коли жінка дулі тиче* [4, 20]; *чоловік рядить світом, а жінка чоловіком* [3, 95]; *біда, коли жінка чоловіком ніби швець шкірою крутить* [3, 88]; *Іван плахту носить, а Настя булаву* [2, 121]; є й протилежне твердження: *жінка – мов лоза: куди треба, туди гнеться* [3, 92]. Але все ж таки переважна більшість українських народних прислів'їв і приказок відображають стійку рівність між чоловіком і жінкою, мислять їх як єдине нерозривне ціле: *муж та жона – одна сатана* [1, 141]; *чоловік та жінка – одно діло, одно тіло, один дух* [1, 141]; *найкраща спілка – чоловік і жінка* [1, 141]; *жінка чоловікові подруга, а не прислуга* [2, 121]; *добра жінка мужові своєму вінець, а зла – кінець* [2, 121] та інші (всього більше тридцяти).

Отже, серед українських народних прислів'їв і приказок, що відображують гендерні стереотипи людської поведінки, можна виокремити декілька тематичних груп:

- 1) стереотипи, пов'язані з одруженням;
- 2) роль жінки у веденні домашнього господарства;
- 3) характерні якості жінок – балакучість, брехливість (невелика за обсягом);
- 4) стереотипи, пов'язані із зовнішністю;
- 5) стереотипи, що пов'язані з народженням дітей;
- 6) мотив рівності / нерівності чоловіків і жінок у шлюбі, суспільстві загалом.

Порівняльний аналіз цих груп дозволяє стверджувати, що переважна більшість прислів'їв присвячена характеристиці жінки. Зумовлено це тим, що найширше представлені у прислів'ях такі етапи життя, як одруження, народження дітей, а вони в уяві українців асоціюються перш за все із жінкою. Досить сильним є мотив зовнішності. Зазначимо, що в цілому перед нами постає образ сильної, владної жінки, такої собі амазонки або «чоловіка у спідниці». З іншого боку, вона – любляча та ніжна дружина і мати. Отже, стереотипний образ жінки в українському суспільстві має амбівалентний характер. У цьому плані погоджуємося з думкою, що жінка постає такою, якою її хоче бачити чоловік. Таким чином, вона сильна, непохитна, іноді жорстока не тому, що є або прагне бути носієм агресії, зла, а тому, що сильному чоловікові потрібна сильна жінка, жінка-помічниця, жінка-порадниця, а не жінка-атрибут господарства.

Практично в кожній групі спостерігаємо прислів'я, що мають протилежну семантику. Безперечно, це підтверджує різноманітність людських доль, характерів. Але в певних випадках це зумовлено сильним, стійким взаємовпливом чоловіків та жінок як суб'єктів суспільних відносин. Наприклад, прислів'я *Іван носить плахту, а Настя булаву*; *жінка держить дім за три угли, а муж за четвертий* відображують домінуючу роль жінки, яка для неї в цих ситуаціях не була первинною.

Поділ суспільства на дві гендерні групи – чоловіки та жінки – обумовив формування специфічних моделей поведінки, створив гендерні стереотипи. Згодом у процесі комунікації вони трансформувалися внаслідок взаємного впливу чоловіків і жінок у процесі соціалізації. Чи не найяскравіше гендерні стереотипи виявляються в українських прислів'ях та приказках, які є лаконічним втіленням народної мудрості. Однією з головних особливостей українського суспільства є культ сім'ї, міцної родини, і фольклор повною мірою відображає це.

Гендерні стереотипи формуються впродовж усього життя людини і тому нерозривно пов'язані з основними етапами її існування. Найбільш важливі з них такі: одруження, народження і виховання дітей.

Виокремлюється також група прислів'їв, що присвячені жінці як хранительці домашнього вогнища, господині; у них широко розкриваються її особисті якості (балакучість, норовливість, моторність). Таким

чином, жінка постає не просто слухняною істотою, а сильною особистістю, здатною самостійно приймати рішення, брати на себе всю відповідальність за вчинки. Із цього випливає мотив рівності / нерівності між чоловіками та жінками. Досить часто спостерігаємо прислів'я, які мають протилежне значення. Причини цього явища різні, одна з них – сильний, стійкий взаємовплив чоловіків та жінок як суб'єктів суспільних відносин.

Варто зазначити, що дослідження гендерних стереотипів у фольклорі не є завершеним. Очевидно, що прислів'я та приказки потребують комплексного, всебічного аналізу з погляду відображення в них гендерних відносин, а отже, такий напрямок роботи є досить перспективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багмет А. Збірка українських прислів'їв та приказок / А. Багмет. – К.: Техніка, 2002. – 211 с.
2. Українські народні прислів'я та приказки / Упор. В. Бобкова, Ф. Лавров. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – 446 с.
3. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / Упор. Пазяк М. М. – К.: Наукова думка, 1990. – 528 с.
4. Мудре слово: Прислів'я та приказки у говірках Нижньої Наддніпрянщини / Зібрав і упорядкував В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992. – 169 с.
5. Пазяк М. Українські прислів'я та приказки: проблеми пареміології та пареміографії / Михайло Пазяк. – К.: Наукова думка, 1984. – 203 с.
6. Кононенко В. Шляхами народних приповідок / В. Кононенко. – К.: РБЦ «Проза», 1994. – 206 с.
7. Вілкова О. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. / О. Ю. Вілкова. – К., 2005. – 18 с.
8. Грабовська І. Чи довго ще квилити «чайці-небозі», або Знов про жіночність України / Ірина Грабовська // Сучасність. – 2005. – № 5. – С. 99 – 114.
9. Дороніна Т. Гендерний напрямок в літературознавстві / Тетяна Дороніна // Гендерний розвиток у суспільстві (Конспекти лекцій): Посібник / Відповід. ред. К. М. Лемківський. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – С. 283 – 351.
10. Люсин В. Особость архетипов женского / девичьего успеха в русской сказке / Вадим Люсин // Общественные науки и современность. – 2000. – № 4. – С. 88 – 102.
11. Надвинична Т. Основи гендерної рівності / Т. Л. Надвинична, А. В. Фурман // Гендерний розвиток у суспільстві: (конспекти лекцій). – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – С. 7 – 46.
12. Пугач В. Гендерні стереотипи східних слов'ян: народні прислів'я та приказки / В. Пугач // Вивчаємо українську мову та літературу: Науково-методичний журнал. – 2007. – № 11. – С. 36 – 39.
13. Абукирова Н. Что такое «гендер»? / Наталья Абукирова // Общественные науки и современность. – 1996. – №6. – С. 123 – 125.
14. Гендерні студії в літературознавстві: Навчальний посібник / За ред. Погребної В. Л. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – 222 с.
15. Цимбаева Е. «Гендер» как категория исторического анализа / Елена Цимбаева // Вестник МГУ. – Серия 8. – История. – 1999. – №3. – С. 130 – 141.
16. Бессонова О. Оценочные стереотипы в контексте гендерных исследований / О. Бессонова // Нова філологія. – 2001. – № 1 (10). – С. 41 – 58.
17. Українські прислів'я і приказки. Народна творчість / Упор. С. Мишанича, М. Пазяка. – К.: Дніпро, 1984. – 390 с.
18. Українські прислів'я, приказки і таке інше / Укл. М. Номис. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.